

Fra Brønshøj-Rødovre Sogne (1768).

Af Vice-Skoleinspektør V. Møller.

Nordmanden *Peder Lorenz Hersleb* virkede med Nidkærlighed som Sognepræst for Brønshøj-Rødovre Menigheder fra 1744—68. Han blev da Præst i Trondhjem. Før sin Afreise skrev han „Efterretning for Eftermanden udi Embedet ved mit afgaaende 1768“ (Landsarkivet for Sjælland). Da dette Skrift indeholder adskilligt, der oplyser om Egnens og hine Tiders Sæder og Skikke, skal her — med Præstens egne Ord — anføres et Uddrag af det.

Om Kirkegaarden.

Kirkegaarden har Degnen her intet at bestille med, men Præsten kan slaa Kirkegaarden, om han vil; ingen maa sætte Spade i Jorden paa Kirkegaarden, og alle Gravene skal Præsten udvise; han lader dem sige, hvor de har indsat deres forrige Lig, og skønner derefter, hvor Jorden kan aabnes udi lige Linie med de andre saa vidt muligt. Man maa ikke lade sig indbilde af Bonden, at nogen har et vist Lejersted paa Kirkegaarden, men at de skal alle komme i Kirkegaarden, og at man samler Slægterne og de paa Gaarden afdøde, saa vidt det kan ske.

— — —
En Ligsten koster 2 Rigsdaler at indlægge paa Kirkegaarden, da Kirken freder den i 20 Aar; skal den fredes længer, maa den fornyes igen med halv Penge. Et Lig-Træ koster 1 Rigsdaler at indlægge og fredes udi 10 Aar. Et Lig-Triangel 2 Mark og en Ege-Ramme 4 Mark, men fredes ej længere end 5 Aar. Disse Penge annamme Præsten til sig. Mig synes, at

Præsten kunde beholde dem, som den der udviser alting, men hellers hører de Kirken til. Men naar Kirke-Gulvet skal aabnes, maa det speciel meldes til Kirke-Patronen og have skriftlig Ordre dertil; det koster i Rødovre 5 Rdrl. og i Brønshøj 10 Rdrl.

— — —

Bønderne opgraver deres Lighøje til Højtiderne og derved confundere nye og gamle Liggrave, saa man ej kan se, hvor man skal udvise Plads til et nyt Lig; dertil burde dem ingen Tilladelse gives, men saa længe her ingen Graver er til Kirken, som kunde tjene Sognet herudi, er intet derved at gøre.

Om de præstelige Indkomster.

Offeret paa Alteret er den frivillige Gave, som staar udi enhvers fri Vilje at formere eller formindske. Konfirmations-Børnene har faaet Sedler at lægge deres Offer udi, som jeg har indført i Henseende til, at det er forbuden ved en kgl. Forordning at tage noget af Bønder-Børn paa Landet, men det staar jo enhver frit for at lægge en frivillig Gave paa Alteret, som ingen Forordning forbyder; for da at have Snibberummet (Samvittigheden) frit — at ej en Kylling tages imod for Konfirmationen — er dette indført.

— — —

Lig-Prædiken betales ej forud, og maa Præsten vogte sig for at begære noget vist, men ellers svare, at det staar udi deres egen Magt, om de vil have, at Præsten skal give sig megen Umage udi Ligtalen; udi min Formands Tid har Lig-Prædikener ganske gaaet af Brug, fordi han foreskrev dem Taxt; men jeg gjorde Lig-Prædiken over smaa Børn og viste, at de var større Helgener end andre og mere Lig-Prædiken værd end de voksne. Applicationen er det, som de egentlig betaler, men Textens Afhandling er ikke deres Sag. Vel skriver Degnen Testamentet, men man kan vel ikke læse op al den Skraale, hvorfor man maa compendiere det forud, og derfor skal Degnen i Tide indlevere det optegnede. Præstens Øjemærke bliver vel at betragte Livets Ende, naar Træet falder, som er hans Pligt at være her, foruden den Gang han beretter dem og bliver kaldet, thi da skal Hyrden vogte allerbedst, indtil han lukker deres Øjne og lyser den sidste Vel-

signelse over dem. Jeg har alletider brugt den Maade og synge Salmer, som var bekendt, ved Kommunionen, hvorved sker Opvækkelse hos de levende og døende. Jeg ved vel, at Skriftemaal skal ske privatissimo, men der er mødt mig mange besynderlige Ting, da jeg af Førstningen paastod den Sag indført, at jeg har aflagt det og skrifter udi andres Paa-hør; kommer Præsten anden Gang til den syge, kan han bedre finde Lejlighed til at efterforske og give pobuleum animæ. Men bliver Præsten Olding, har han alt dette ej behov, men kender sine Faar og kendes af sine i deres egen Samvittighed.

— — —

Til Kirken gives for Klokkerne at ringe 2 Mark og nedad, dog ej over een Time, thi Klokkerne er skrøbelige; derfor maa Præsten give Befaling, naar de skal begynde; Liget sættes ned i Graven, staar aaben, til Lig-Prædiken er ude, og man gaar af Kirke; da først kastes Jord paa, hvorved man vinder den Tid, som Jorden skal kastes paa af Ligfølget, hvilket da sker bagefter. Klokkerne gaar da og en liden Stund bagefter, indtil Graven er tildækket.

— — —

Præsten maa ej give sit Samtykke til, at der ringes eller synges over nogen Grav, naar Præsten, som slæber til Kirken, intet fortjener. Den Skik skal ikke indføres, at Kirken og Degnen skal fortjene, og ej Præsten.

— — —

Husum og Brønshøj har givet visse Traver og Neger in natura af Byg og kørt det til Præstegaarden; fra Vanløse maa han ej tage in natura, efterdi deres Korn er kun temmeligt.

Smaaredsel d. e. Tiende af Lam, Kalv, Føl, Gris, Gaas, Høns og Ost; de 3 første Poster er forfaldne til St. Hansdag, men er hidtil betalt ved Mikkelsdags-Tider; hvert skrevet Lam 5 Skilling; dør noget før St. Hans, taber Præsten det; dør det derefter, er det Bondens Skade, derfor bør han at melde det, naar det dør. Kalv og Føl er betalt 8 Skilling i min Tid, fordi jeg ikke vidste, at jeg skulde have 10 Skill. Stykket. De øvrige Poster er betalt 20 Skilling for hver Post af de store Gaarde paa 10 og 14 Tønder, og 16 Skilling for de paa 7 og 8 Tønder, saa tælles intet af de Ting. Skulde disputé indfalde, da er Bonden pligtig at levere Præsten af hver Tønde Hart-

korn 1 Pd. Ost, og da slipper han ej med 20 eller 16 Skilling, men bryder han Kontrakten udi det ene, er den og brudt udi det andet, og disse Oste-Penge skal holde dem til at lade alting staa paa den gamle Fod.

— — —

Det hænder sig ofte, at Bonden ej føder Faar over om Vinteren af Mangel paa Foder, men køber om Foraaret af Prangere paa Landevejen; dersom han da kan fremvise Præste-Attest, at der er gaaet Tiende af de Lam, maa Præsten lade sig nøje med intet, men hvis ikke, da faar han halv Lam, videre har jeg ej kunnet drive det.

— — —

Æggene skal leveres til Paaske, og i Mangel deraf begæres saa meget Mikkelsdag, som Æggene gjaldt paa Torvet, da de burde leveres.

— — —

Høns burde Bonden yde; men han leverer 2 Kyllinger i Stedet for een Høne, som skal være leveret til Vor Frue Dag ved Midsommerstid, siden er man ej pligtig at tage imod dem, og da skal Høns betales efter Taxten. De andre Ting betales med Penge, undtagen de kan levere en Gaas in natura, som er Præstens Fordel.

— — —

Udi Rødovre er stor Forstyrrelse udi Smaaredselens Betaling, som er sket af min Uvidenhed, da jeg kom, og siden var det ej værd at disputere, men hvad der skal gøres, bør gøres straks. Man forlanger af Regimentsskriveren Fortegnelse over Gaardenes Hartkorn og reglerer da, om der skal betales helt eller halvt, thi adskillige af Gaardene ere i fordums Tid delte i 2 Dele; de skal da give halv Gaas, Ost osv.

— — —

Fra gammel Tid har det været Brug, at hver Mand i Rødovre gav Præsten Langfredag et godt Rugbrød, som endnu bør vedblive, som noget der i Præstens Hus gerne kan forføres.

— — —

Bønderne er pligtige af Gaardene at gøre Præsten een Dags Arbejde med Vogn og Heste, særdeles at køre Møget ud, Tørven og Brændet hjem. Husfolken gør — Mand og Kone —

een Høstdag paa Præstens Kost, og i Mangel deraf betales 1 Mark for Møgtag og 8 Skill. for en Bindedag; svage forbi-gaas som en Barmhjertighed; dog staar de, som ej kan møge eller binde, i Laden at tage mod Sæden.

— — —

Tjenestefolk nyder udi denne Egn stor Løn og god Kost; min Avlskarl har jeg givet 30 Slettedaler og noget Havrejord, som han selv har ladet pløje og besaa, og naar man faar saadan tro Karl, som den jeg nu har, er det ham vel undt, thi han er Hovedhjulet udi hele Sagen; den anden Karl giver jeg 26 Slettedaler og ej mere; en Pige 14 Daler og en Dreng imellem 16 og 20 Daler, naar de er noget voksne; men Ekstra-Skatten betaler de selv, som nøje maa observeres, at Tjenere ej skal skubbe alting fra sig; thi er een Tjener bedre end en anden, kan man nok værne ham paa anden Maade; især har jeg brugt at regalere mine Folk, naar Sæden er lagt; det opliver Tjenesten, naar Tjeneren ved, han har noget i Vente hos Husbonden, og man bliver ej rigere, om man i saa Fald sparede, som mange gør til deres store Skade.

— — —

Tjenestefolkene maa saa vidt muligt afholdes fra Kroen, thi en Dranker bør ikke hæles udi Præstegaarden, men man maa se igennem Fingre med grove og uopdragne Mennesker. Husbondens Nachlassighed (d. e. Eftergivenhed) kan dog drage værre Skade efter sig, eftersom Musen løber paa Bordet, naar Katten sover for længe.

— — —

Præsten maa nøje tage sig vare at gøre nogen delagtig udi, hvad han nyder til Indkomster, dels fordi det er uvist og kan differere 100 Rdlr. det ene Aar med det andet at regne, dels og for at procurere sig for ekstraordinære Paabud, at han ikke for højt bliver tegnet. I min Tid er Kaldet til Prinsesse-Styr angivet til 300 Rdlr., og deraf er svaret 30 Rdlr., som er alt det, Kaldet kan taale; den sidste Gang gav jeg kun 20 Rdlr. for Kvæg-Sygen, som der var i Sognet og havde hjemsøgt mig 7 Gange, foruden Ormene, som fortærede al min Sæd. Desuden bliver Præsten i Brønshøj alletider medtaget, idet han anses som andre Sognepræster, der nyder fuld usum fructum af deres Kald, som kendelig existerede, da Styk-

Heste skulde udredes og Rytter-Heste blev talt om; da blev ingen Forskel gjort paa mig og andre, men jeg vidste nok, hvo der burde have baaret Byrden med mig. (Hersleb sigter til Biskoppen, der havde Tienden af Embedet.)

— — —

Peder Jørgensen, Gaardmand her i Byen, har hidtil ingen oprigtig Tilhører været, ihvor sledsk han end ser ud; med ham ene har jeg haft dispute.

Alle Mændene udi denne By leverer 2 Snese Æg til Præsten, ligesaa og alle de i Husum, men den ene Mand vil ej yde flere end 1½ Snes, men da det ikke var værd at sagsøge ham for den halve Snes Æg, lod jeg ham beholde dem alle i mange Aar, hvilket han og tog imod med Glæde; nu paa nogle Aar har han ej villet levere mere end 1½ Snes, nu var det lige meget for den anden Tabs Skyld, men Konsekvenserne maa man tage sig Vare for, thi en nykommen Præst kunde snart finde hele Byen saa sindet, at de ej herefter vilde give mere end Peder Jørgensen; den Restance, som han i mange Aar har ladet trække paa sig, har jeg skænket til Bøssen paa Ballerups Ting.

Om Embedets Førelse.

Nogle Andagter, som af mig er forfattet og bruges ved Skriftemaalet, har hidtil været i Brug („Andagt at bruge for og efter Skriftemaal til Nytte for Brønshøj-Rødovre Menigheder“ — findes i det kgl. Bibl.); dog paatvinges de ikke Eftermanden, men det, som har foranlediget mig til at indføre dem, er først, at ingen Bøn fandtes udi Salmebogen, som skikkede sig til at oplæses udi Chordøren af Degnen, dernæst saa har D. M. Luther lært mig, at Lærdommen allerlistigst udsprede med Salmer, idet de ligger i Hukommelsen og Munden paa dem, som bruger dem, og kan siden blive til en habitus og en Kilde inden i Tilhørerne. Mange Aars Prædiken kan paa den Maade dybt indprentes udi ens Tilhørere, saa at Satani Klo ikke skal kradse Ordet fra deres Hjerter.

— — —

Den Katekismus Forklaring, som ved kgl. Forordning er indført i Skolerne, har ingen Præst Magt at udføre. Men det staar enhver Præst frit for at compendiere den for tørre Hoveder, hvilke aldrig vil komme til at lære Halvdelen deraf.

Jeg har lært af andres Skade at blive viis. Udi et vist Nabokald er dette indfalden, at den gamle Bror ej vil antage andre end de hurtigste Hoveder, Resten har han ladet gaa 4 à 5 Aar til Læsning, eller for Vind og Vove, indtil de er strømmet ind i andre Menigheder, hvor de da paa en enfoldig Kundskab omsider blev antaget; naar de nu kommer tilbage til deres Fødested, har de paany maattet gaa i Skole. For nu at undgaa Bagsnak, har jeg udlyst af Sognene saadanne Flygtninge og sat mig for ej at antage nogen d e r f r a kommende Flygtninge til Præparation. Min Eftermand skal helst gøre ligesaa — og lade ham selv æde sine tørre Skorper, thi udi Ungdommens Undervisning bestaar Præstens Ære.

— — —

Den saa meget omtalte Privilegium at ægtevi, hvem man vil, som udi Mag. Niels Glomsæi Tid (Niels Hansen Glomsæus, Præst i Brønshøj, Rødovre og Frederiksberg 1687—1736) skal have været her ved Kaldet, har slet ingen Grund i nogen Maader, men Sagnet rejser sig dels af Forvovenhed og Pengegerrighed, dels af hans 48 Aars Forblivende; thi naar man gaar saa langt tilbage i Tiden, var mange Forordninger og Klausuler om Sammenvielse ej udkomne, saa at han gjorde Forsøget og tog Forskrivelse af vedkommende at staa ham inde for Last og Brast, som en Præst n u slet ikke maa tage imod.

I alle Ting maa han passe, at han ej støder an mod det 4. Bud eller mod Forældrenes Samtykke, at det ikke skal gaa ham selv over, som selv Fader til Børn, *thi saa gik det med bemeldte Magister Niels.*

— — —

De Lægedoms Raad og Midler, jeg i min Tid har uddelt, hører vist ikke Embedet til, men er dog ej uanstændigt for Lære-Embedet. Jeg er bleven Doktor per force, efterdi Amtet ej havde nogen Chirurgum, endsige Doctorem, hvorfor jeg af Medynksomhed af Begyndelsen meddelte dem de Raad, jeg vidste; dog har jeg lidt eller intet befattet mig med Apoteker-Sager, for saa vidt de er kostbare, men da Botanikken har været mig noget bekendt, har jeg til Kurene paa Landet benyttet mig af Urternes Kraft og henvist dem til selv at samle dem og præparere et enfoldigt Lægemedel af dem; det er og

i visse Maader gelinget mig at curere vel, efterdi jeg mærkede, at de fleste laa syge af een Aarsag; dog skal jeg ikke rose mig af Belønningen, ja end ikke Takken. Men jeg har ikke gjort det for at vinde Vederlag af Menneskene, thi det var mig nok at vide, at det var min Gud behageligt, endskønt det saarede Hjertet, naar Menigheden var utaknemlig; af de udkomne Lægebøger, særdeles den sidste af Svensk oversat, kan enhver studeret blive en Hjælper i Nød.

— — —

Dersom Gaardmand Jens Jensen her i Byen ved Døden skulde afgaa, da kan hans efterladte ikke med Rette gifte sig med Karlen Jacob Rasmussen, efterdi hun har levet udi ondt Rygte for samme Person udi dette Ægteskab, hvorom Anders Pedersøn udi Emdrup er vitterlig saa vel som flere, thi Loven forbyder det. Det maa i Tide observeres, at hun ej faar Lov at tænke derpaa, og Amtmanden saa vel som Biskoppen consuleres derom; men der er mange underlige og fortiede Ting i den Sag; hvis jeg skulde have med den Sag at bestille, kunde jeg ikke vie de 2 tilsammen. Men Gud maa raade for Sagen, om Menneskene ej vide at raade paa Sagen. (Eftermanden viede dem; „da jeg erindrede Tidernes Beskaffenhed og Davids Exempel ved Ægteskab med Batseba, maatte jeg forrette den Trolovelse, som jeg havde ventet at undgaa“, skriver han.)

— — —

Hans Jochumsøns Hustru, som har været udi urolige Tanke og ligget paa 5. Dag ude paa Marken, maa omgaas varlig; hun er bange for Folk og taler kun lidet, naar andre er nærværende; hun er bange for at indkaldes, derfor er det bedst at opsøge hende udi hendes Ørken.

— — —

Man maa vogte sig for at skrive for Bonden Suppliker, Ansøgninger til Øvrigheden o. l.; thi naar der kommer noget paa, staar de knap ved, hvad der er skrevet.

— — —

Den Gennemmarch om Søndagen igennem Præstegaarden, endog efter at Prædiken er begyndt, bør at standses, thi naar faa Folk bebor Præstegaarden, kan man let beskuffes; det var og ej af Vejen, om *Brude-Skaren* blev ude af Præstegaar-

den, uden saa at Sognet vilde give et Læs Grus hvert Aar til Præstegaarden at fly til Rette.

Om Skolen.

Her har været stor Confusion med Skolegangen, idet at de store Byer for ikke at lade deres smaa Børn om Vinterdage gaa til den fraliggende Skole har paa nogen Tid antaget Skolemester, som de selv lønner, hvorved dog ikke opnaas noget godt, idet at de faar en ny hvert Aar, hvormed Børnene er ilde tjent. Derfor var det at ønske, naar en brav Degn kunde beskikkes, at Skolen blev lagt til Degnen, og af begge Indkomsterne udredet 2 Personer, en Degn, som var Paterfamilias i Skolen, og en Hører, som skulde være eventuel Degn. Degnen tog, hvad der faldt i Kirken, samt Fouragen og Tørven, men Høreren de 24 Rdlr. af Kongen med Husmandspenge, Logement i Skolen og Kost hos Degnen. Degnen læste 3 Dage om Ugen i Skolen og Høreren de andre 3 Dage i Skolen og desuden være forpligtet til at læse udi de store Byer 3 Dage om Ugen som Skolemester om Vinterdage, ja, og hele Ugen om Vinteren udi Byerne, og Degnen hele Ugen udi Skolen. Paa den Maade beholdt Børnene deres Skolemester hvert Aar, saa Byerne vidste, hvem de skulde holde sig til, saa nægtede de ej heller at give noget til Høreren, fordi han kom til dem, i det mindste Kosten.

Det fornemste Opsyn, som Præsten har at iagttage, er Plantningen i Skolen, hvorved Christi Rige mest forfremmes. Efter mine Tanker bestaar det saa vist ikke udi megen Læsning som Andagts og Gudsfrygts Indprentning udi Gemyttet, medens det er bøjeligt, hvilket egentlig er Præstens Sag og af ham kan ventes. Jeg har, førend min store Sygdom forhindrede mig, set velsignet Frugt af den Gerning, da jeg foretog efter Mikkelsdag at læse selv i Skolen og kaldte hver By for sig selv sin visse Dag til Skolen, givende hver By sin Lektie mest i Lutheri at besvare. Jeg lod, efter at Oplæsningen var sket, Bogen ligge for hvers Øje for at se, om de med Øjet kunde udpille Svaret af Ordene i Bogen, hvilket vel af Begyndelsen kunde synes vanskeligt for dem, men ved Brugen ganske let; derved blev de af Klodser til Børn, fra Børn til Men-

nesker, fra Mennesker til Kristne. Jeg igennemgik ny passerede Ting og uddrog Lærdommen deraf, saa at vi ej læste saa meget, som vi tænkte og imaginerte. Jeg gav Præmie ud af smaa Værdier, og burde et retskaffent Skole-Barn destingveres med en Kristal Sølvknap paa Hatten og en Pige med et Livspænde. Jeg mener, at dette er vel anvendt et saadant Sted, hvorfra Christi Rige faar sine Troende, Kongen sine Undersaatter, Landet sine Tjenere, Jorden sine Arbejdere, saa vigtigt et Led er Skolen, og saa vigtig en Forretning er et Skole-Embede. Skam Dig ikke ved at være disse Menigheds Over-Skolemester, ikke nok Skolens Episcopus, men Skolens Instructor og Consultor: Antænk tillige, at her er Arbejdsfolks Børn og lad Skolegangen ej blive til en Marter-Pine eller Kedsommelighed, og glæd Dig ikke for meget ved den stolte Udenadslæsning, som tit og ofte er kun et opblæst Naturs Værk.

— — —

Fra den Tid, Gud lagde mig Sygdom paa hvert Aar, maa jeg beklage, at Ungdommen er ej saadanne, som jeg ønskede, thi jeg var ene med Gerningen. Jeg mener herved de, som er konfirmeret udi de 2 sidste Aar, jeg har ligget til Seng, dog er de udensogns fødte kendeligen slettere end vore egne. Den Præcaution, som skal tages med Konfirmationsundervisningen, maa tages forud, at intet Barn antages til Præparation, som ej læser ret i Bog og kan Luth. liden Katekismus, og skal en Præst ej lettelig afvise nogen, som har holdt Ugen ud, men dersom der findes kendelig og lastværdig Efterladenhed, da vises bort i Tide. Den Ynkverdighed, som indfinder sig ved Afvisningen, ved jeg ikke, hvorledes et ømt Hjerte kan udstaa, i det mindste har jeg ej kunnet bære den.

— — —

Katekisationen om Søndagen i Kirken bør være kort, $\frac{1}{2}$ Time, og er mest en Repetition af Prædikenen; er en Præsts Prædiken saaledes sat i Form, at den ej for Ungdommen kan katekiseres, maa han anklage sig selv og læse bedre over. Det er en Tort for Præsten, at han endnu staar paa Prædikestolen, naar hans Glas er ude, hvortil skal det Uraad? Sælger han sin Vare saa let?

Som en Guds Engel maa en Præst være under Katekisationen, bort med Skole-Mesteren, bort med Ferlen!

— — —

Ved Visitatserne maa de stupide gerne være borte; thi hverken Visitator, Læreren eller Menigheden kan finde nogen Glæde ved at træffe paa saadanne, og man kan vel tænke, at iblandt saa stor en Mængde Børn findes Klodser og Drog, som ej du til nogen Ting.

— — —

Min Eftermand vil finde stor Forskel paa disse to Menigheder, thi det er, som det var to Slags Folk in conditione & civilitate, og derefter maa man rette sig og ligesom i Platonis Skole af Begyndelsen tie og høre sig for; thi lang Raisonnement med en Bonde er unyttig, men den korte socratiske Skole mere passende.

— — —

Sluttelig gives en lang Fortegnelse over „Kirkernes Inventarium, som Præsten imodtager“. Her anføres bl. a. „en antik Stol i Skriftestolen, som jeg har købt for en halv Tønde Korn af en Husmand i Rødovre, den er af et helt Stykke Træ“, samt — et Hals-Jern og Lænke til en Gabestok.
